

SOSYO-EKONOMİK BİR FENOMEN OLARAK GİRİŞİMCİLİĞİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN BAŞLICA FAKTÖRLER

Süleyman İLHAN*

ÖZET

Girişimcilik, çok sayıda faktörün etkilediği karmaşık bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu karmaşık oluşum süreci üç ana faktörler seti düzleminde analiz edilebilir. Söz konusu faktörler genel olarak, girişimci kişilik, sosyo-kültürel/politik faktörler ve diğer faktörlerdir. Bu çalışmada girişimci kişilik, içsel faktör olarak; sosyo-kültürel/politik ve diğer faktörler ise, dışsal faktörler olarak kavramlaştırılmaktadır. Girişimciliğin ortaya çıkış alanı içsel ve dışsal faktörlerin bileşke noktasıdır.

Anahtar Kelimeler: Girişimci, Girişimcilik, Girişimcilik Kültürü.

The Main Factors Affecting the Formation of Entrepreneurship as a Socio-economic Phenomenon

ABSTRACT

Entrepreneurship is influenced by many factors, appears in a complex process. This complex formation process can be analyzed by three main factors series. These factors, generally, are entrepreneurship personality, socio-cultural/politics and the others. In this study, entrepreneurship personality is conceptualized as internal factor, socio-politics factors and the others are conceptualized as external factors. The arising sphere of entrepreneurship is the cross point of internal and external factors.

Key Words: Entrepreneur, Entrepreneurship, Entrepreneurship Culture.

Giriş

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkardığı mevcut tablo, özel girişimciliği, işlevselliği nedeniyle ekonomik kalkınmanın ve sosyal gelişmenin temel dinamiği haline getirmiştir. Uluslararası alanda varolmanın üretim gücüne bağlı olması ve bunun da özel girişimcilik yoluyla mümkün olması girişimcilik olgusunun çağın egemen değerleri arasında yer almasına neden olmuştur. Ekonomik kalkınmanın en önemli ulusal sorunlardan biri olmaya devam ettiği ülkemizin de bu sorunu çözüme kavuşturarak uluslararası alanda varolabilmesi; ürün, bilgi/teknoloji ve hizmet alanlarındaki üretim gücünü arttırmasına bağlıdır. Bu nedenle toplumsal sistemin bütünsel olarak girişimci etkinliklere hazır duruma getirilerek ekonomik alanın özel girişimcilik temelinde yapılandırılması ivedi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Girişimcilik çok sayıda faktörün belli koşullarda bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik bir fenomendir. Bu faktörler, girişimcilik etkinliğini başlatan ve sürdüren girişimci birey, girişimci bireyin ortaya çıkmasına ve kişilik yapısının biçimlenmesine zemin hazırlayan ve girişimcilik olgusuna genel bir çerçeve sağlayan sosyo-kültürel/politik ve diğer dışsal/çevresel koşullar üçlüsünden oluşmaktadır. Girişimcilik, genel olarak, bu faktörler grubunun kesişim alanında ortaya çıkmaktadır. Bir başka anlatımla,

* Arş.Gör.Dr., Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

söz konusu faktörler grubunun uygun koşullarda bir araya gelmesiyle girişimcilik olgusunu mümkün kılacak sosyo-kültürel zemin varolmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle, girişimcilik olgusunun ortaya çıkabilmesi için girişimci bir özneler topluluğunun gerekli olduğuna dikkat çekilmekte, girişimciliğin dışsal koşulları olmadan da bütün potansiyeline rağmen girişimci özneler topluluğunun ortaya çıkamayacağı vurgulanmaktadır. Dışsal koşulların uygun olması halinde ise, bireyi girişimci olması yönünde toplumsallaştıran toplumsal ortamın oluşacağı ve girişimciliğin kurumsal bir altyapıya kavuşarak kalıcılık kazanacağı ana hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan, içsel ve dışsal faktörler karşılıklı etkileşim ilişkisi içinde ele alınmaktadır. Çok boyutluluğundan dolayı, çok disiplinli bir özelliğe sahip olan girişimcilik, genel olarak sosyolojik perspektiften ele alınmakla birlikte, psikoloji, ekonomi, siyaset gibi alanlarla da bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, bu çalışmada genel bağlamıyla ele alınan girişimcilik, aynı zamanda, Türkiye özelinde de irdelenmektedir.

Girişimciliğin Oluşumunu Etkileyen İçsel ve Dışsal Faktörler

Girişimcilik, oluşumu itibariyle belli koşullara bağlı karmaşık bir sosyo-ekonomik olgudur. Ancak, genel olarak girişimci kişilik, sosyo-kültürel/politik faktörler ve diğer faktörler olmak üzere üç ana faktörler grubu düzleminde analiz edilmesi mümkündür. Girişimci kişilik, girişimciliğin oluşumunu etkileyen içsel faktör olarak; sosyo-kültürel/politik ve diğer faktörler ise dışsal faktörler olarak adlandırılabilirler. Girişimcilik bu temel faktörlerin bileşkesinde ortaya çıkmakta, dolayısıyla söz konusu her bir faktör, girişimciliğin oluşumu açısından varlığı zorunlu koşulları ifade etmektedir.

a. İçsel Faktörler

Girişimciliğin oluşumunu etkileyen içsel faktörler/girişimci kişilik, girişimcilik etkinliğini başlatan ve sürdüren öznenin kişilik yapısını oluşturan öğeler konfigürasyonundan oluşmaktadır. Girişimci kişiliğin yapıcı öğelerinin neler olduğu, girişimci birey tipine ilişkin tanımlayıcı unsurlardan hareketle ortaya konulabilir. Bu da girişimci bireyin genel kabul gören bir tanımının yapılmasıyla mümkündür. Sosyal bilimciler arasında girişimci tipin tanımlanması konusunda tam bir uzlaşma bulunmamakla birlikte, McClelland'a (1961) göre, ideal girişimci tipini tanımlamada sosyal bilimcilerin üzerinde birleştikleri noktalar şunlardır: (a) belli konularda yetenekli olma ve kâr için mantıki riskleri göze alabilme; (b) enerjik bir kişilik; (c) kişisel sorumluluk duygusuna sahip olma; (d) verdiği kararların başarısını para ile ölçebilme yeteneği; (e) gelecek hakkında sağlam tahminler yapabilme; (f) örgütleme yeteneği; (g) ve nihayet kendilerine prestij sağlama ve risk göze almaları karşılığı olarak kişisel yarar elde etme (Şaylan, 1974:58). Chell ve arkadaşları ise, girişimci kişiliğin temel özellikleri konusunda “gergin olma”, “proaktif olma”, “maceracı olma”, “yaratıcı olma”, “fikir adamı olma” gibi niteliklere vurguda bulunmaktadır (Chell vd., 1991:154). Bununla birlikte genel olarak;

risk alma, liderlik yeteneği, bağımsızlık duygusu, yaratıcı düşünebilme, doğru algılama ve hızlı karar verebilme yeteneği, esneklik ve iş bitiricilik, yüksek başarı güdüsü ve çalışkanlık, geniş bir hayal gücü ve vizyon sahibi olma gibi girişimci kişiliğe ilişkin tanımsal bir çerçeve oluşturmada esas alınabilecek bir dizi niteliğin, girişimciliğin ortaya çıkmasını etkileyen içsel faktörleri/girişimci kişiliği oluşturduğu söylenebilir.

Girişimci kişiliği oluşturan bu yapıcı öğeler, aynı zamanda, girişimci bireyi ortalama bireyden farklı kılan temel niteliklerdir. Dolayısıyla, toplumu oluşturan bireylerin tamamının değil, yalnızca bir kısmının girişimci olabilmesinin açıklanmasında temel standartları oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, girişimci kişilik özelliklerinin kazanılma ve toplumsal eyleme yansıma koşullarının açıklanması bir çok sosyal bilimcinin ilgi alanı haline gelmiştir. Bir başka anlatımla, “neyin bazı bireyleri diğerlerinden daha girişimci kıldığı, çok sayıda araştırmacı tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sorunu açıklamaya çalışan kuramların başlıcaları; kişilik kuramları, davranışsal kuramlar, ekonomik yaklaşımlar, sosyolojik yaklaşımlar ve değerleri, inançları ve amaçları içeren diğer yaklaşımlardır” (Bridge vd., 1998: 42).

Girişimci eylemin gerçekleşmesinde, kişilik özelliklerine vurguda bulunmaları nedeniyle kişilik kuramlarının önemli oldukları söylenebilir. Zira, “kişilik kuramları bireylerin kişiliğinin, onların eylemlerini açıkladığını kabul ederler. En basit kuramlar, bireyleri girişimci davranışa, sahip oldukları özellik ya da özelliklerin hazırladığını öne sürmektedirler. Söz konusu özellikler; başarı güdüsü, risk alma isteği ya da kontrol etme arzusudur” (Bridge vd., 1998: 42). Bu bağlamda, girişimci öznenin kişilik yapısına vurguda bulunması nedeniyle psiko-dinamik yaklaşım da dikkati çekmektedir. “Psiko-dinamik yaklaşım, girişimci bireyi toplumda ‘sapkın’ biri olarak görür” (Bridge vd., 1998: 42). Dolayısıyla bu yaklaşım biçimi, girişimci özneyi, ortalama bireyin aksine ‘marjinal’ olarak nitelendirmektedir. “Kets de Vries (1977), girişimcilerin ilk çocukluk dönemindeki aykırı deneyimlerle kışkırtılmış, sapkın ya da marjinal nitelikli olduklarını iddia etmektedir. Girişimci bireyler başkalarının otoritesini kabul etmede ve bir örgüte angaje olmada uyumsuzdurlar. Gerginlik, güvensizlik ve tatminsizlik açısından süreklilik gösteren duyguları, onları bağımsızlıkları ve yazgıları üzerindeki denetimi maksimize etmek için bir meslek arayışına iter” (Chell vd., 1991:55). Ancak belirtilmelidir ki, marjinallik bireyi girişimci olma yolunda meslek arayışına iten tek ve açıklayıcı faktör değildir. Nitekim Chell ve arkadaşları da marjinalliği girişimci olmanın zorunlu koşulu olarak görmemektedirler. (Chell vd., 1991:56). Dolayısıyla marjinal olmakla girişimci olma arasında gerçekçi nedensel bir ilişkinin kurulamaması, bu ve benzeri yaklaşımların açıklayıcı değerini azaltmaktadır. Bu durum, girişimci kişiliğin oluşumunun açıklanmasında girişimciliğin dışsal koşullarının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Çünkü, girişimciliğin ortaya çıkmasının zorunlu koşulu olan girişimci kişiliğin oluşumunda ve girişimcilik ediminde bulunmasında bireyin doğuştan sahip olduğu potansiyel özellikler etkili olmakla

birlikte, söz konusu potansiyel özelliklerin açığa çıkması, önemli ölçüde girişimciliğin oluşumunu etkileyen dışsal faktörler bağlamında gerçekleşmektedir.

b. Dışsal Faktörler

Dışsal faktörlerin başında sosyo-kültürel/politik faktörler gelmektedir. Bu bağlamda, toplumun genel kurumsal yapısı, değerler sistemi; özellikle aile, akraba ve arkadaşlık çevresi, formel eğitim sistemi, politik, ekonomik ve yönetsel uygulamalar gibi alt faktörler dizisinin girişimciliğin oluşumunu, bireyin kişilik yapısını da biçimlendirerek etkilediği söylenebilir. Bu faktörlerin genel olarak, Çevreci Düşünce Okulu (*The Environmental School of Thought*) tarafından da ön plâna çıkarıldıkları görülmektedir. Girişimcilik açısından makro bir yaklaşım biçimi sergileyen “Çevreci Düşünce Okulu, potansiyel girişimcinin yaşam biçimini etkileyen dışsal faktörlerle ilgilenir. Bunlar girişimsel arzuların biçimlenmesinde pozitif ya da negatif etkide bulunabilirler. Burada vurgu, girişimcilerin gelişmelerini güçlü biçimde etkileyen bir sosyo-politik çevresel yapıyı oluşturan kurumlar, değerler ve adetler üzerinedir. Girişimcilerin potansiyel gelişmelerini sıkça etkileyen bir başka çevresel faktör de mensup oldukları toplumsal gruplarıdır. Arkadaş ve akrabaların oluşturduğu atmosfer, girişimci olma arzusunu etkileyebilmektedir” (Kuratko ve Hodgetts, 1998: 36-37).

Girişimcilik, reel toplumsal evren içinde gerçekleşen somut bir etkinlikler bütünü olduğundan, oluşması, gelişmesi ve biçimi toplumun kurumsal yapısının ve ilişkiler sisteminin niteliğinden bağımsız değildir. Bu nedenle girişimciliğin oluşmasını, gelişmesini ve kurumsallaşmasını olanaklı kılan sosyo-iktisadi ilişkiler zemini, kurumsal yapının girişimciliğe tanıdığı statü temelinde biçimlenmektedir. Girişimci etkinliklerin sağlam ve üretken bir altyapıya kavuşabilmesi kurumsal yapının girişimciliği onaylayıcı olmasına ya da doğrudan girişimci değerler ekseninde örgütlenmişliğine bağlıdır. Bu çerçevede, toplumsal yapının, özellikle, bireysel inisiyatifi ön plâna çıkarması, bireysel yeteneğin açığa çıkmasını mümkün kılan mekanizmaların oluşmuşluğu, başarı, çok çalışma ve üretmenin yüce değerler olarak benimsenmesi ve kazanılmış toplumsal statünün değerli kabul edilmesi gibi özel girişimciliğe uygun bir atmosfer sunan yapısal koşulların egemen olması, girişimciliğin oluşumunun ve gelişmesinin uygun zeminini ortaya koymaktadır. Özel girişimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerde, toplumsal örgütlenmenin bu yapısal özellikler temelinde gerçekleşmiş olması da girişimciliğin oluşması ve gelişmesi için uygun bir kurumsal zeminin gerekliliğini göstermektedir.

Toplumun kurumsal yapısı çerçevesinde, girişimciliğin oluşumunu, girişimci öznenin kişilik yapısını da biçimlendirerek etkileyen önemli dışsal faktörlerden biri ailedir. Başta sosyalizasyon işlevi olmak üzere aile, sahip olduğu meslek, eğitim düzeyi, ekonomik durum ve genel toplumsal statü gibi temel sosyo-iktisadi göstergeler düzleminde girişimciliğin oluşumunu

etkilemektedir. Birincil toplumsal ilişkilere dayalı olarak işleyen ve toplumsallaşma sürecinin önemli bir bölümünü kapsayan, bu nedenle önemli bir toplumsallaştırma ajanı olan aile, bireylere girişimci değerlerin benimsetilmesinde en önemli aygıtı oluşturmaktadır. Dolayısıyla aile, girişimcilik için uygun bir zihinsel arka plânın oluşarak bireylerin girişimciliğe bakış açılarının biçimlenişinde işlevsel bir role sahiptir. Özellikle, ailenin özel sektör alanında ekonomik etkinlikte bulunması ve girişimciliği bir değer olarak benimseyip yüceltmesi, sosyalizasyon sürecinde bireyin girişimci özellikleri içselleştirmesini, girişimciliğe ilişkin pozitif bir paradigma kazanmasını ve bireysel yeteneklerinin açığa çıkmasını mümkün kılmaktadır. Bu bakımdan pek çok girişimcinin, girişimcilik özelliklerini ailelerinde kazandıkları bilinmektedir. Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre, girişimcilerin % 62'si yaşadıkları çocukluk ve aile çevresinin kendilerini mücadeleci yetiştirdiğini, girişimcilik özellikleri kazandırdığını belirtmişlerdir (TÜSİAD, 1987:37). Girişimci özellikleri toplumsallaşma sürecinde ailede kazanan bireylerin mesleki algılarının aile mesleği ekseninde biçimlenmesi, aile mesleğine yönelmelerinin ya da yeni bir iş kurma eğilimine girmelerinin başlıca nedenlerinden biridir.

Dolayısıyla aile mesleği, aynı zamanda, bireyin meslek seçiminin de önemli bir belirleyicisi konumundadır. İngiliz girişimciler üzerinde yapılan bir araştırmada ebeveynleri ya da diğer yakın akrabaları özel iş sahibi olan bireylerin de genelde, kendi işlerini kurma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Bridge vd.,1998:55). Bu durum, ailenin iş kurma teşebbüsünde girişimci bireye verdiği çok yönlü desteğin doğal bir sonucu olarak yorumlanabilir. Özellikle ailenin iş kurma sermayesini temin etmesi girişimcilik açısından önemli bir adımı oluşturmaktadır. Gaziantep, Kayseri ve Denizli'deki girişimciler üzerinde yapılan bir araştırmada, girişimcilerin iş kurmaya başlarken asıl sermayelerinin % 41.6'sını aileden aldıkları (Özcan, 1995:103); Konya, Kayseri, Sivas ve Tokat'taki girişimciler üzerinde yapılan bir başka araştırmada ise, girişimcilerin ilk sermayelerini % 58.17 oranında ailelerinden temin ettikleri açığa çıkmıştır (Esen ve Çonkar, 1999:107). Yine, Türkiye'de yapılan bir başka araştırmaya göre, ülkemizdeki sanayicilerin %56'sı, işlerini kurarken babalarından destek almışlardır (Ertübey, 1992:228). Bu durum, ailenin özel girişimciliğin oluşmasının ve gelişmesinin önemli bir dinamiği olduğunu ortaya koymaktadır. Ailenin, girişimciliğe özendirici yaklaşımının nedenleri ise, çeşitlilik göstermektedir. Bu çerçevede özel sektörün günümüz dünyasında aylıklı kamu mesleklerine oranla daha yüksek maddi sunumlara ve toplumsal prestije sahip olması, bağımsız çalışma arzusu ve kendi mesleğini sürdürme isteği gibi maddi, sosyal ve duygusal nedenleri sıralamak mümkündür.

Genel toplumsallaşma süreci gibi, mesleki toplumsallaşmanın girişimci ailelerde gerçekleşmesi mesleki başarıya da doğrudan yansıyan önemli bir etkidir. Mesleğe ilişkin değerlerin, normların, rollerin, pratiklerin ve meslek ahlakının, mesleki toplumsallaşma çerçevesinde ailede kazanılması,

mesleksel başarı için bireyi gerekli bilgi ve tecrübe konusunda donanımlı kılmaktadır. Böylece bireyin, mesleki pratikleri yerine getirmede olduğu gibi, çalışma yaşamına çağcıl bir vizyonla bakma, risk alma ve girişimciliği niteleyen diğer ilkeleri uygulama alanına koyması kolaylaşmaktadır. Ancak, girişimci bireyin başta rekabet biçimi olmak üzere, tüm ilişkiler sisteminin yeniden yapılandığı ve ekonomik süreçte insan unsurunun yeni bir anlam kazandığı günümüz dünyasında varolabilmesi için mesleki sosyalleşmesinin diğer çağcıl istekler temelinde gerçekleşmesi de zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle, girişimciliği esas alan eğitim programlarının hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü, girişimciliğin oluşması ve gelişmesi için gerekli olan girişimcilik paradigmasının ve mesleki bilgi ve becerilerin kazandırılmasında olduğu gibi, çalışma sürecinin yeni gereklerinin benimsetilmesi, teknolojinin üretimi, transferi ve kullanımı bakımından çağdaş formel eğitim sistemi işlevsel niteliktedir. Günümüzde eğitim imkân ve fırsatlarının artmış olması ve eğitimin niteliğinde görece bir yükselmenin gerçekleşmiş olması da eğitimin işlevsel niteliğini güçlendirmiştir. Dolayısıyla formel eğitimin hem toplumsallaştırma, hem de teknik bilgi ve becerileri kazandırma işlevi bakımından girişimciliğe yer verecek biçimde örgütlenmesi, özel girişimciliğin oluşması ve devamı bakımından önemli bir etkidir. Girişimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerde, formel eğitim programlarının girişimcilik eğitimini de kapsar nitelikte yapılandırılmış olması eğitimin girişimcilik açısından taşıdığı önemi göstermektedir. Bu bağlamda, kitle-iletişim araçlarının eğitici işlevinin de hem bireysel, hem de toplumsal bazda önemli olduğu vurgulanmalıdır. Girişimcilik statüsünün özendirilmesi, girişimciliğin toplumsal meşruiyetinin tesisi ve genel olarak girişimci kültürün geliştirilmesi ve desteklenerek sürdürülmesi açısından, özellikle kitle-iletişim araçlarının etkin ve işlevsel bir role sahip olduğu söylenebilir. Ancak, ülkemizde girişimci değerlerin ve mesleki bilgi ve becerilerin kazandırılmasında kitle-iletişim araçları etkin biçimde kullanılmadığı gibi, formel eğitimin de yeterli düzeyde işlevsel olduğu söylenemez. Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre, girişimcilerin % 66'sı ilk ve orta eğitimde yaratıcılık, kendi kendine yeterlilik ve şahsi teşebbüsün teşvik edilmediğini, % 79'u üniversitelerde girişimcilik konusunda yeterli eğitim verilmediğini ve % 60'ı Türkiye'de işletme eğitiminin dünya kalitesinde olmadığını düşünmektedirler (TÜSİAD, 2002:78). Oysa, formel eğitim programlarının etkinleştirilip, ailenin ve kitle-iletişim araçlarının benzer işlevleri arasında bir eşgüdümün tesis edilmesiyle bireylerin çağcıl girişimci değerleri benimseyip içselleştirmeleri, bu çerçevede başarı, sıkı ve disiplinli çalışma, dürüstlük, tutumluluk, öz güven duygusu, iş ahlâkı ve toplumsal sorumluluk bilinci, mesleki bilgi ve deneyim kazanmaları mümkün olabilir. Genel olarak, bir toplumda girişimciliğin oluşumunun değerler alanındaki köklü bir dönüşüme, bireyleri girişimcilik yönünde güdüleyecek uygun bir toplumsal ilişkiler ağının varlığına bağlı olduğu ve bu dönüşümde eğitimin çok etkili bir role sahip olduğu düşünüldüğünde, toplumun girişimcilik için uygun bir

zihniyet temelinde örgütlenecek biçimde dönüştürülmesi için örgün ve yaygın eğitimin bu temelde yapılandırılması önemli bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Girişimciliğin oluşumunu hem toplumsallaşma süreci, hem de girişimsel sürecin diğer gerekleri bakımından etkileyen önemli bir faktör de, özellikle, geleneksel yapılarla modern yapıların yan yana/iç içe olduğu toplumlarda birincil toplumsal ilişkilere dayalı akraba, arkadaş ve eş-dost çevresidir. Akraba ve arkadaş çevresinin değerler sisteminin dayanışmacı olması, başarının takdir edilmesi, başarısızlıkların mahkum edilmeyerek bilgi ve deneyim birikimine katkı olarak kabul edilmesi ve kazanılmış statünün değerli sayılması girişimci adayın iş kurma ya da mevcut işi geliştirme kararının uygulamaya konulmasını kolaylaştırıcı niteliktedir. Bu çerçevede bilgi ve tecrübe aktarımı ve finansal destek gibi yardımların yapılması da, girişimcinin başarıya ulaşmasında motivasyonel etkiye sahiptir. Girişimciler için informel bir toplumsal destek ağı işlevi gören bu çevrenin girişimcilik açısından bir başka önemli özelliği de, birey üzerinde meslek sahibi olma ve iş kurma yönünde toplumsal baskıya neden olmasıdır. Öte yandan, girişimcilerin dernek ya da diğer sivil toplum kuruluşları çerçevesinde örgütlenmeleri; problemlerinin dile getirilmesini, kendilerini daha kolay ifade etmelerini, girişimci kimliklerinin pekişmesini, aralarında bilgi ve deneyim birikiminin sirkülasyona girmesini ve çeşitli eğitsel olanaklardan yararlanmalarını mümkün kılan önemli faktörlerden biridir.

Sosyo-politik yapı bağlamında yönetsel karar ve uygulamalar da girişimciliğin oluşumunu etkileyen dışsal faktörler kapsamındadır. Girişimciliğin güçlü bir hukuksal ve finansal altyapıya kavuşması ve kurumsallaşması açısından yönetsel karar ve uygulamalar belirleyici niteliktedir. Hukuksal sistemin güçlü ve etkin olması, adli mekanizmanın hızlı ve doğru işlemesi, iş anlaşmazlıklarının kısa sürede adil çözüme kavuşturularak iş ilişkilerinin sağlıklı yürümesini, böylece girişimci etkinliklerin sağlam ve güven veren bir hukuksal zemin üzerinde işlemesini mümkün kılar. Yapılan bir araştırmaya göre, etkin adalet mekanizmasının ve devlet yönetiminin genel olarak ülkelerin ekonomik büyümesini olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır (Karakayalı ve Yanıkkaya, 2002:339). Yönetsel karar ve uygulama yetkisini ve gücünü elinde bulunduran ana aygıtın devlet olması ise, girişimciliğin oluşması ve gelişmesi bakımından devleti önemli kılmaktadır. Bu bakımdan, hukuksal zeminin tesis edilmesinde olduğu gibi, devletin sağladığı diğer olanaklar çerçevesinde teşvik kredileri, faizsiz ya da düşük faizli ve uzun vadeli iş kurma ve geliştirme kredileriyle girişimciliğin finansal altyapısını oluşturan ve girişimcilik açısından yaşamsal öneme sahip sermayenin temin edilmesi mümkün olmaktadır. Özellikle, sermaye sıkıntısının önemli bir sorun olduğu ülkelerde devletin, sermayenin temini yönünde olumlu adımlar atması, girişimciliğin oluşmasının ve gelişmesinin temel koşullarından biridir. Zira, sermaye, iş kurma teşebbüsüne yaklaşım biçimini ve çalışma sürecinin niteliğini

etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle, girişimci aktivitelerin başlatılmasında ve başarıya ulaşmasında, çalışma sürecinde işin daha da büyütülmesinde ve risk alınarak yeni alanlara açılım sağlanmasında da girişimciliğin maddi temelini oluşturan sermaye, teşvik edici niteliktedir. Özellikle, sermayenin yetersiz olmasının ya da hiç olmamasının iş kurmayı veya mevcut işi büyütmeyi, daha teşebbüs aşamasında boğduğu düşünüldüğünde, sermayenin girişimcilik açısından ne denli işlevsel olduğu açığa çıkmaktadır. Ancak, ülkemizde girişimciliğe yeterli finansal desteğin verilebildiği söylenemez. Bir araştırmaya göre, sanayici ve işadamlarının tamamına yakın bir bölümünün, Türkiye’de girişimcinin yeterince teşvik edilmediği konusunda görüş birliği içinde olduğu görülmüştür (TÜGİAD, 1993: 36). Bir başka araştırmaya göre ise, girişimcilerin %90’ı devletin Türkiye’de girişimciliğin kurulması ve yaşatılmasında yeterli maddi destek sağlayamadığı inancındadır (TÜSİAD, 1987:38). Girişimciliğe verilen desteğin bazı ülkeler arasındaki oransal durumu karşılaştırıldığında da, Türkiye’nin oldukça gerilerde yer aldığı açığa çıkmaktadır. Devlet tarafından özel firmalara yapılan yardımların GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) içindeki oranına bakıldığında ABD’nin Türkiye’den 2,1 kat, Almanya’nın 7,2 kat, Güney Kore’nin 9,5 kat daha fazla devlet teşviği verdiği görülmektedir (TÜSİAD, 2002:87).

Bununla birlikte, sermaye, girişimciliğin oluşumunun önemli bir koşulu olsa da, girişimciliğin oluşumunda ve gelişmesindeki rolü abartılmamalıdır. Çünkü, girişimci olmakla sermaye sahibi olmak, aynı gerçeğe tekabül etmemektedir. Sermaye, girişimciliğin oluşumu açısından önemli olsa da girişimcilik sürecini başlatmada ve sürdürmede tek başına yeterli değildir. Yeterli sermaye birikimine rağmen, özel girişimcilik temelinde endüstrileşemeyen toplumların mevcudiyeti bu yaklaşımı desteklemektedir. Özellikle, sermayeye dönüştürülebilecek zengin bir servet birikimine sahip olan ancak, endüstrileşememiş Ortadoğu ülkeleriyle gelişmiş Batı toplumlarının karşılaştırılması, girişimciliğin oluşumu açısından sermayenin diğer faktörlerle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Çünkü, Batı Avrupa’nın endüstrileşmesinde sermaye başlatıcı faktör değildir. Erol’un da belirttiği gibi, Batı Avrupa’da yaşanan endüstriyel devrimin oluşum süreci dikkate alındığında, sermayenin endüstriyel gelişmeye değil, endüstriyel gelişmenin sermaye birikimine yol açtığı ve giderek kapitalist düşüncenin geliştiği gözlenmektedir. Başka bir anlatımla, endüstriyel gelişmenin gerçekleştirilebilmesi için hem endüstri sermayesi birikimini sağlayacak hem de işgücü ve girişimci yaratacak (yani imalat ortamını hazırlayacak) bir faaliyetin önceden varolması gerekir. Dolayısıyla sermaye, önemli bir üretim faktörü olmakla birlikte, bir ekonomide tek başına yapısal dönüşüme yol açamamaktadır (Erol, 1997:145). Bu nedenle, sermayenin girişimciliğin oluşumu açısından katalizör işlevi görmesi, girişimci aktivitelerin varolduğu bir sosyo-kültürel ortamın bulunmasına bağlıdır. Sermayenin köklü bir dönüşüme katkısı ancak böyle bir ortamın varolması durumunda söz konusu olabilir.

Günümüzde ekonomik ilişkilerin uluslararası sisteme ayarlı hale gelmesi ve bu süreçte bilginin artan rolü de sermayenin birincil konumunu tartışılır kılmıştır.

Öte yandan, yönetsel karar ve uygulamalar çerçevesinde devlet tarafından enerji, ulaşım ve iletişim alanlarında kolaylıklar sağlanması, vergi oranlarında indirimle gidilmesi, altyapı hizmetleri, bürokratik engellerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması, siyasal ve ekonomik istikrarın tesis edilmesi, danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sağlanması yoluyla yaygın ve etkin bir bilgi sirkülasyonu ağının kurulması, girişimciliği esas alan eğitim programlarının geliştirilerek hayata geçirilmesi, girişimciler için rahat ve güvenli bir çalışma ortamının hazırlanması, adil rekabet ortamının tesis edilmesi, adil bölüşümün sağlanması, girişimcilere uygun üretim alanlarının ve bu alanlarda yatırımda bulunmanın kısa, orta ve uzun vadede getirilerinin neler olabileceğine ilişkin fizibilite çalışmaları ve girişimcilerin öz güven kazanmalarının diğer gereklerinin yerine getirilmesi, yabancı sermayeyi teşvik edici ve ülke yararına hizmet etmesini sağlayıcı düzenlemelerin yapılması, uluslararası pazarlarda girişimcilerin payının artması için gerekli önlemlerin alınması gibi uygulamalar da girişimciliğin oluşumunun ve gelişmesinin sosyo-politik düzlemdeki diğer parametrelerini oluşturmaktadır.

Türkiye’de yönetsel uygulamalar çerçevesinde bu koşulların yeterince temin edilememişliğinin, girişimciliğin ortaya çıkmasının ve gelişmesinin önündeki en önemli engelleri oluşturduğu söylenebilir. Zira, hükümetler; kredi, enerji, ulaşım, diğer altyapı hizmetleri vb. alanlarda yeterli ölçüde teşvik edici olmadıkları gibi, genel politik ve ekonomik istikrarı da kalıcı biçimde tesis edememişlerdir. Türkiye’de özel girişimciliğin tarihsel gelişim seyri dikkate alındığında, girişimcilik açısından önemli olan siyasal ve ekonomik istikrar zaman zaman sağlanmış olsa da, siyasal alanın rasyonel temelde kurumsallaşmamış olmasından dolayı, genelde ülke gündemine politik ve ekonomik istikrarsızlığın egemen olduğu söylenebilir. Hükümetlerin, sıklıkla uyguladıkları köklü politika değişiklikleri bu istikrarsızlığın en önemli göstergelerinden biridir.

Politik ve ekonomik istikrarsızlığın, piyasaya yansması belirsizlik biçiminde olmaktadır. Piyasada belirsizliğin egemen olması ise, girişimcilik açısından olumsuzlayıcı bir etkidir. Bir araştırmaya göre, Türkiye’de girişimci ortamına ilişkin faktörlerden ekonomik (% 72,4) ve siyasal (% 58,6) istikrarsızlığın çok önemli olduğu açığa çıkmıştır (TÜGİAD,1993:33). Ülkemiz özelinde ekonomik ve politik istikrarsızlıktan kaynaklanan ortam, bir yandan mevcut girişimcileri olumsuz etkilerken, öte yandan potansiyel girişimcilerin ortaya çıkmasını engellemektedir. Belirsizliğin egemen olduğu değişken piyasa, öncelikle, girişimci eylemlerini kendi istikrarsız koşullarına endekslemektedir. Özellikle, girişimcilerin bu koşullara göre konum alarak, piyasanın sunduğu fırsatlara göre hareket edip, rant ekonomisi gibi daha kolay ve kazançlı seçeneklere yönelmelerine, daha önce ürettikleri ürünleri

üretmekten vazgeçmelerine ya da üretim miktarını azaltarak pazar paylarını küçültmelerine ve günübirlik işlere yönelmelerine yol açmaktadır. Böylece, girişimcilerde kolay kazanç elde etme ve geçicilik esaslarına dayalı iş yapma tutumu güçlenmekte bu da uzmanlaşmayı ve kurumsallaşmayı engellemektedir. Girişimcilerin, eylemlerinde olumsuz piyasa koşullarını referans almaları, geleceğe bakış açılarının da bu düzlemde biçimlenmesine ve gelecek beklentilerinin zayıflayarak, umutsuzluklarının artmasına yol açmaktadır. Bu da risk olarak uzun vadeli yatırımlara ve diğer plânlara mesafeli bir duruş sergilemelerine neden olmaktadır. Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre, girişimcilerin % 77'si ekonomik ortamın kendi işini kurmak isteyenler açısından uygun olmadığını ve % 64'ü yakın gelecekte de kendi işini kuracaklar için elverişli bir ortamın oluşmayacağını ifade etmişlerdir (TÜSİAD, 2002:107). Bu durum, ekonomik ortamın, kalıcı bir istikrarlılık temelinde yapılandırılmadan girişimci bakış açısının pozitif yönde değişmeyeceğini göstermektedir. Öte yandan, başta riski arttırmak olmak üzere, pek çok olumsuzluğun ana kaynağı olan belirsizlik, yerli sermayenin dışarıya yönelmesine neden olduğu gibi, ülke imajına yansiyarak, ülke hakkında olumsuz bir genel kanı oluşturmak suretiyle de yabancı sermaye girişini engellemektedir.

Yönetsel karar alma ve uygulama süreci çerçevesinde, genel bürokratik yapının niteliği de girişimciliğin oluşumunu belirleyici konumdadır. Çünkü, bürokratik yapı girişimciliğin oluşumuna ve gelişmesine katkıda bulunabileceği gibi, engelleyici de olabilmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında, mevcut bürokratik örgütlenme biçiminin girişimciliği olumsuz etkilediği söylenebilir. Dahası, Türkiye'de girişimciliğin oluşumunu ve gelişmesini olumsuz etkileyen faktörlerin aslında, önemli ölçüde geleneksel bürokratik örgütlenme biçiminden kaynaklandığını ve bürokratik yapının doğal bir uzantısı olduğunu söylemek mümkündür. Bürokratik yapının, özellikle, karmaşık ve uzun zaman alan bir işlemler dizisi gerektirmesi, potansiyel işletmelerin kurulması açısından caydırıcı bir nitelik arz etmektedir. Ülkemizde yapılan bir araştırmada, Türkiye'de bir işletmenin açılabilmesi için 60 civarında kamu kuruluşuna başvuruda bulunulması gerektiği, bu kuruluşlardan çoğunun girişimci adayların işlerinin kuruluş aşamasında birinci derecede önemli olmadıkları ve bu durumun girişimciler üzerinde önemli ölçüde olumsuz etkilerinin bulunduğu ortaya çıkmıştır (TÜSİAD, 1987:49). Bir başka araştırmaya göre ise, sıradan bir gelir veya kurumlar vergisi mükellefinin vergi yükümlülüklerini yerine getirmek için bir yıl içerisinde ortalama olarak 80 defa vergi dairesine gitmek zorunda olduğu, vergi dairelerine verilecek beyannamelerin hazırlanmasının da en az 80 gün aldığı, böylece 160 gününü vergi dairesinde (ve SSK'da) geçirmesi gerektiği görülmüştür. Aynı araştırmaya göre, Türkiye'de girişimcinin bir yatırımı sonuçlandırabilmek için 172 imza almasını gerektiren bir süreci tamamlamak zorunda olduğu da açığa çıkmıştır (TÜSİAD, 2002:94-95). Bütün çabalara rağmen yeterli düzeyde

azaltılamamış bürokratik işlemler süreci zaman, enerji ve para israfına yol açmak suretiyle potansiyel girişimcileri olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa, ülkemizde iş kurmak isteyen girişimcilerin çoğu yeterli sermayeye bile sahip değildir. İş kurma sermayesini, genelde kendi küçük birikimlerine, akraba, arkadaş, eş-dost çevresinden aldıkları borç paraları ekleyerek denkleştirmektedirler. Bu küçük sermayenin bir bölümünün bürokratik işlemler sürecinde harcanması, iş kurma amacında olan girişimciler açısından caydırıcı olmaktadır.

Bürokratik yapı bu haliyle mevcut işletmeleri de olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan, özellikle hükümetlerin hayata geçirdikleri irrasyonel vergi politikalarının çarpıcı bir örnek oluşturduğu söylenebilir. Vergilerin kazançla orantısız olması, yüksek miktarda olması, zaman zaman rutin dışı olarak uygulama alanına konulabilmesi ve genel olarak toplumsal sorumluluk anlayışından uzak olması, girişimcileri ciddi finansal sorunlarla karşı karşıya getirmektedir. Girişimciler, ağır vergi yükünden kurtulmak amacıyla yasalari delerek ya da yasal boşluklardan yararlanarak vergi kaçırmaya yönelebilmektedirler. Vergi kaçırma gibi illegal yöntemlerle kazanç elde etme eyleminin, girişimciler tarafından siyasal otoritenin yanlış uygulamalarına dayandırılarak rasyonalize edilmesiyle de iş dünyasında etik aşınmanın kapısı aralanmış olmaktadır. Toplanan vergilerin yeterli düzeyde kamu hizmeti olarak dönmediği, rüşvet ve yolsuzlukların yaygın olduğu yolundaki genel kanı tarafından tetiklenen etik aşınma, sosyo-iktisadi ilişkilerin dayandığı informal ve formal hukuksal zemini örseleyerek, girişimciler arasında olduğu gibi, girişimcilerle devlet arasında da güven sorununa yol açmaktadır. Güvensizlik devletin bürokratik mekanizmayı etkin biçimde işletmesine, girişimcilerde ise, negatif tutumların pekişmesine neden olmaktadır. Böylece, girişimciler devletin özel teşebbüsü güçlendirmek amacıyla sağladığı olanaklara da kuşkuyla bakabilmektedirler. Öyle ki, yetersiz de olsa, devletin sağladığı krediler, teşvikler ve diğer olanaklar bile girişimcilerdeki bu kuşku bakış açısını ortadan kaldıramamaktadır. Politik sistemin rasyonel temelde kurumsallaşmamış olmasının neden olduğu istikrarsızlık ve bu istikrarsızlıktan kaynaklanan çelişkili politikaların uygulamaya konulması da, bu kuşku bakış açısını beslemekte ve girişimcilerle devlet arasında, girişimciliğin gelişmesine uygun bir işbirliğinin tesis edilememesine yol açmaktadır.

Devletle girişimciler arasında işbirliğinin tesis edilmesi, her iki tarafın da toplumsal sorumluluk anlayışıyla hareket etmesine bağlıdır. Devlet, sağladığı olanaklarla girişimcilerin önünü açmak, girişimciler de topluma karşı sorumluluk anlayışıyla eylemde bulunmak durumundadırlar. Mendonca ve Kanungo'ya göre, girişimcilerin kendi işleriyle ilgili amaçlarına ulaşmak zorunda oldukları inkâr edilemez; ancak, bu amaçların gerçekleştirilme üslubu, toplumun tüketiciler, çalışanlar, hizmet sektöründe yer alanlar, devlet ve yerel toplulukların çıkarlarıyla da ilişkili olmak zorundadır (Mendonca ve Kanungo,

1998:203). Zira, Müftüoğlu'nun belirttiği gibi, girişimcilik her ne pahasına olursa olsun para kazanmak değildir. Girişimci için kâr etmek en önemli başarı ölçütüdür. Fakat kâr ederken her şey mübah olmamalıdır. Vergi kaçırarak, tekelcilik yaparak, tüketiciyi aldatarak elde edilen kazancın girişimcilikte yeri yoktur (Müftüoğlu, 2002:15). Dolayısıyla girişimci eylemin merkezini toplumsal sorumluluk anlayışının oluşturması durumunda devlet, işadamları ve diğer toplum kesimleri arasında güvene dayalı bir toplumsal uzlaşının ortaya çıkması mümkün olabilir. Girişimcilerin, toplumsal yapı içindeki rolleri bakımından etkin hale gelmeleri, marjinal olmaktan çıkıp olumlu bir imaj kazanmaları, eylemlerinin toplumsal meşruiyeti ve sonuçta toplumsal kabulleri bu uzlaşmaya bağlıdır. Girişimcilerin, toplumsal yapının diğer egemen grupları arasında etkin bir konum kazanmaları, girişimci değerler sisteminin giderek kabul görmesinin ve girişimciliğin bir meslek olarak istenilir olmasının sosyo-kültürel zemininin inşasına katkıda bulunur.

Bürokratik yapının girişimciliği olumsuz etkiler biçimde konumlanması, çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Türkiye'de sosyo-ekonomik yapının rasyonel bir düzleme oturtulamamış olması ve buna bağlı olarak çalışma ilişkilerinin nesnel bir temelde kurumsallaşmamışlığı mevcut bürokratik uygulamaların önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Türkiye'de informal ekonominin önemli bir orana tekabül etmesine bağlı olarak, sigorta primi ödememek amacıyla kaçak işçi çalıştırma uygulamasının yaygın olması, çalışanların sağlık koşullarına uygun olmayan ortamlarda çalıştırılabilmesi, genelde emeğin düşük ücretle temin edilebilmesi, vergi kaçırma uygulamalarına sıkça rastlanması, üretilen ürünlerin insan sağlığına zararlı olabilmesi ve ekolojik sorunlara yol açabilmesi, ürün tanıtımında yanıltıcı reklamlara başvurulabilmesi, üründe kalite-fiyat dengesinin bulunmaması vb. iş dünyasındaki etik aşınmanın sonucu olan uygulamaların varlığı, devletin toplumsal sorumluluk anlayışıyla hareket etmek suretiyle bürokratik mekanizmayı bu yönde işletmesinin başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Ülkemizde bürokratik yapının mevcut durumu, aynı zamanda, toplumun devleti algılama biçimiyle de ilişkilidir. Bu bakımdan devletin, Türk toplumunun anlamlar dünyası içinde merkezi bir konuma oturduğu söylenebilir. Devlet, tarihsel süreçte toplumun bütün alanlarını kuşatıcı aktif bir rol üstlenmiş olmasının da etkisiyle sadece değerler sistemimiz içinde merkezi bir yere oturmakla kalmamış, aynı zamanda, kendi etrafında oldukça köklü değerlerin oluşmasına da neden olmuştur. Bu da toplumun, ekonomi ve ekonomi dışı tüm alanlara bakış açısının devletçi değerler üzerinden gerçekleşmesine yol açmıştır. Dolayısıyla devletçi değerleri referans alan bu bakış açısı, geleneksel "Devlet Baba" biçiminde daha çok kolaycılığa ve hazırcılığa dayalı devlet tasarımının belirleyici olduğu, buna karşılık, girişimci değerlerin gelişmemiş olduğu bir toplumsal bağlamda gerçekleşen sosyalizasyon sürecinin sonucudur. Sosyalizasyon sürecinin devlet egemen bir toplumsal ortamda gerçekleşmesi, devleti bireysel ve toplumsal beklentilerin

odağı haline getirmiş, giderek toplumsal örgütlenme de bu ekseninde biçimlenmiştir. Toplumsal örgütlenmenin devlet merkezli olması, geleneksel devletçi zihniyet biçimini daha da pekiştirerek, aylıklı kamu görevliliğini prestijli kılmış ve toplumsal statünün ana kaynağı haline getirmiştir. Bireyi ve toplumu devlete ayarlı kılan bu örgütlenme biçimi, bir yandan bürokratik mekanizmanın gücünü arttırmış, diğer yandan da kamu kuruluşlarını temel istihdam alanı haline getirerek özel sektöre yönelişi engellemiş ve özel girişimcilik kültürünün gelişmesini engellemiştir. Bu örgütlenme biçimi, Prens Sabahattin tarafından Türk toplumunun geri kalmışlığının temel nedeni olarak kabul edilmiştir. Türk toplumunu gelişmiş Batı toplumlarıyla karşılaştıran Prens Sabahattin, Türk toplumunun geri kalmışlığını, kamucu temelde örgütlenmişliğine bağlamış ve geri kalmışlığın bireyci esaslara dayalı bir toplumsal örgütlenme biçimiyle aşılabileceğini vurgulamıştır. Prens Sabahattin'e göre, "maddi çalışmanın gevşekliğinden çıkan bütüncü yapı, kendine bağlı olanları üretimden çok tüketime sürüklediği için sosyal yetenek ve kişiliğin gelişmesine engel. Bu yüzden, bireyi; aile, topluluk, parti ve hükümete, yani kişileri birbirine bağlayarak, dayanak noktalarını hep kişilikleri dışında aramak zorunda kalan insanlardan kurulu duruk bir toplum yaratıyor. Maddi çalışmanın sıklığından doğan bireyci yapı ise kişisel girişkenlikle (teşebbüs-ü şahsi) etkin bir üretim doğurarak, sosyal yeteneğin tam bir şekilde gelişmesini hazırlıyor ve bütüncü yapılarda olduğu gibi, kişiyi kişiye değil, özel mülkiyeti doğuran çetin ve etkin bir tarımla önce toprağa, sonra da diğer üretim uğraşlarına bağlayarak, dayanaklarını kendi kendilerinde bulan bağımsız ve üstün kişilerden kurulu bir etkin toplum yaratıyor" (Prens Sabahattin, 1965: 40).

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, Türk toplumunda devletçi değerlerin hala önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Türk toplumunun değerlerinin Batı toplumlarıyla karşılaştırılamayacak kadar devletçi olduğunu, bu durumun hem geçmişimiz, hem bugünümüz için geçerli olduğunu ifade eden Esmer tarafından yapılan bir araştırmada, Türk toplumunun çoğunluğunun, toplu konut inşaatından okul-hastane yapmaya, pahalı mal satanları cezalandırmaktan aile düzenini korumaya, fiyatları kontrol etmekten az gelişmiş yerlerde fabrika-işyeri açmaya varıncaya kadar pek çok alanda sorumluluğun devlete ait olduğu görüşünü benimsediği açığa çıkmıştır (Esmer, 1999:102-107). Gerçekte devletin bizzat sürdürdüğü etkinliklere bakıldığında, bütün bu alanlar açısından kuşatıcı bir rol üstlendiği söylenebilir. Özel girişimciliğin geliştirilmesi misyonunun da devlet tarafından üstlenmesini bu çerçevede düşünmek mümkündür. Ancak, devletin fiyatları belirlemekten, vergi çeşit ve miktarına ve pazar bulmaya kadar çeşitli alanlarda tekel oluşturarak, her alanın düzenleyici öznesi olması ve girişimciliği geniş bir toplumsal tabana dayalı olarak inşa etmek yerine, devletçi bir bakış açısıyla ele alması, özel girişimciliğin sürekli devletin gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Böylece, girişimci etkinliklere kurumsal bir temel oluşturacak zengin bir özel girişimcilik kültürünün gelişmesi mümkün olamamıştır. Dolayısıyla

devletçi-bürokratik anlayış biçiminin ülkemizde özel girişimcilik kültürünün gelişmemişliğini açıklayıcı önemli faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Gelişmiş Batı ülkelerinde ekonomik etkinlikler özel girişimce yürütülmektedir. Ülkemizde de hükümetler, devletin adalet ve güvenlik gibi birincil işlevler temelinde yapılandırılarak ekonomik etkinlikler alanının özel girişime bırakılması yolunda önemli adımlar atmışlardır. Ancak, toplam sabit sermaye yatırımlarında devletin payı özel sektörünkiyle kıyaslandığında, hala ekonomik alanın önemli öznesi olmaya devam ettiği söylenebilir. “1979’da toplam sabit sermaye yatırımlarında kamu kesiminin payı % 49.7, özel kesiminin payı % 50.3’tü. 1980’den 1988’e dek kamunun payı özel kesimin payının üzerinde oldu. 1987’de kamunun payı % 53.5, özel kesimin payı % 46.7’ydi. 1988’de bu sayılar, sırasıyla % 47.6 ve % 52.4 oldu” (Buğra, 1995: 208). 1990’lı yıllardan günümüze kadar devletin toplam yatırımlar içindeki payının azaltılması yönünde gösterilen çabalara rağmen, arzulanır bir sonuç alınamamıştır. Kamunun ekonomi içindeki rolüne kamu üretimi açısından bakıldığında da kamunun önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Son zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre, 1992 yılında katma değer % 22.6’sını oluşturan kamunun katkısı 2000 yılında % 15.6’ya düşmüştür. Buna karşılık, ABD’nde 1992 yılında kamu üretiminin katma değer içindeki payı % 1,4 gibi çok düşük bir orandadır (TÜSİAD, 2002:60). Bu durum, devletin ekonomik alanda hala etkin olduğunu göstermektedir.

Sosyo-politik faktörler bağlamında, girişimciliğin oluşumunu siyasal sistemin niteliği de etkilemektedir. Siyasal sistemin, özgür girişimciliğe bakış açısı, özel mülkiyete tanıdığı yasal statü ve uygulama alanına koyduğu ekonomik sistem, girişimciliğin oluşumuyla yakından ilişkilidir. Girişim özgürlüğünün yasal güvenceye kavuşturulması ve finansal olanaklarla desteklenmesi, girişimciliğin ortaya çıkmasının önemli bir itici gücünü oluşturmaktadır. Bu da politik sistemin, özel inisiyatifi ve kazanımları ön plana çıkaracak ve piyasa isteklerini dikkate alacak biçimde örgütlenmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan, piyasa taleplerinin ve trendlerinin yeterince dikkate alınmadığı merkeziyetçi sistemlerin girişimcilik açısından uygun koşulları sağlayamadıkları söylenebilir. Özellikle, “merkezi/bürokratik yapılara sahip olan sosyalist ekonomiler, piyasanın taleplerine yeterince hızlı cevap veremezler. Çünkü bu sistemde insanlara, risk almalarını ve yeni işler geliştirmelerini teşvik edecek yüksek karlar sağlanmaz” (Bozkurt, 2002:246). Öte yandan, girişimciliğin zorunlu koşullarından biri olan özel mülkiyet hakkının yasal güvenceyle teminat altına alınması da, bireyleri girişimci olmaları yönünde motive eden temel etmenlerden biridir. Zira, “özel mülkiyet hakları ne kadar iyi korunuyorsa, müteşebbisler o derece mal ve sermaye biriktirme yolunda motive olacaklardır. Bu da sermaye birikimini artırarak uzun dönemde ekonomik büyümeye yol açacaktır” (Karakayalı ve Yanikkaya, 2002:388). Bu bakımdan, girişimciliğin gelişmiş olduğu ülkelerde özel mülkiyetin yasal güvenceyle teminat altına alınmış olduğu ve siyasal sistemin,

malın sahipliği-değeri ikileminden ilkinin öne çıkararak bir yaklaşım biçimini benimsediği görülmektedir. Gilder, sosyalist rejimlerin malların sahipliğinden çok, değerini garanti etmeye çalıştıklarını, bu yüzden de sahipliğe bağlı değeri yıkmaya eğilimli olduklarını, buna karşılık, ABD gibi özgürlükçü ülkelerde hükümetlerin malların değerini değil, mülkiyet hakkını garanti ettiklerini ifade etmektedir (Gilder, 1992:12). Dolayısıyla “özel mülkiyetin sınırlandırıldığı ya da bulunmadığı sistemlerde girişimcilikten söz etmek olası değildir. Bu tür ekonomik sistemlerde kamunun girişimciliği ön plana çıkmaktadır. Özel kesimin girişimci niteliğinden yararlanılmamaktadır. Karma ekonomik sistemlerde ise özel kesim girişimcileri kamunun ağırlıklı olduğu alanlar dışında yoğunlaşmaktadır. Millileştirme ve kamu müdahalelerinin söz konusu olduğu ortamlar girişimciliğin gelişmesini engellemektedir. Belirli kuruluşlara ayrıcalık sağlanan, sektörlere girişlerin çeşitli engellerle sınırlandırıldığı pazar koşulları da girişimciliğin gelişimi için uygun ortamı sağlamaktan uzaktır” (TÜGİAD, 1993:10-11).

Girişimciliğin oluşumunda etkili olan diğer faktörler arasında genel olarak coğrafya, kentleşme ve küreselleşme yer almaktadır. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak, coğrafyanın iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisi azalmış olmakla birlikte, girişimciliğin oluşmasında ve gelişmesinde dışsal bir faktör olarak rolü yadsınamaz. Özellikle, içinde yaşanan coğrafyanın tarımsal etkinliklere elverişsizliği, bireylerin tarım dışı iktisadi faaliyetlere yönelmelerine neden olmaktadır. Örneğin, “Gaziantep’te gözlenen canlı ve tutkulu girişimcilik, bölgenin tarımsal alanda çok kısır olanaklara sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Yine, “Japon halkının işkolikliği, organize olma becerisi, yaratıcılığı ve atılganlığı yaşadığı coğrafyanın başka bir yaşam biçimine imkan vermemesinden kaynaklanmaktadır” (TÜSİAD, 1987:4). Ancak, coğrafyanın tarımsal etkinliklere elverişli olmaması bireylerin her zaman özel girişimciliğe değil, aylıklı kamu görevliliğine ve ticaret gibi üretici girişimcilik dışındaki alanlara da yönelmelerine yol açabilmektedir. Bu nedenle, coğrafyanın girişimciliğe olan etkisi de, girişimciliğin oluşumunu etkileyen diğer faktörlerle birlikte değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, bir ülkenin demografik yapısının da girişimciliği etkilediği vurgulanmalıdır. Zira, ekonomik üretim etkinliğini sürdüren işgücünün kaynağı olan nüfusun miktarı ve niteliği, girişimciliğin oluşumunun önemli bir belirleyicidir. Nüfus miktarının yüksek olması, büyük bir emek potansiyelini ifade ettiği gibi üretilen ürünlerin tüketici bulabilmesi anlamına da gelmektedir. Nüfusun kalifiye olması ise, yüksek bir üretim gücü ve bilinçli bir tüketici kitlesi oluşturmakta ve özel girişimcilik açısından büyük bir değeri ifade etmektedir. Nicel olarak yüksek bir orana tekabül eden ve yaş itibarıyla genç bir nüfusu bulunan ülkemiz, bu bakımdan önemli bir avantaja sahiptir. Ancak, bu nüfus kitlesinin üretken hale getirilip özel girişimcilik açısından gerçek bir değere dönüşebilmesi, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmenin temini yönünde işlev görmesi örgün ve yaygın eğitimden geçirilmesiyle

mümkündür. Eğitim sisteminin çağdaş girişimciliğin gereklerini içerecek biçimde yapılandırılması bu bakımdan da zorunlu hale gelmiştir.

İçinde yaşanan bölgenin kentsel alanlar açısından bulunduğu konum ve kentleşme durumu da girişimciliğin oluşumu açısından önemlidir. Endüstriyel üretim etkinliklerinin bulunduğu ve girişimciliğin gelişmiş olduğu kentsel alanlara yakın olma, hem bilgilenme, hem de pazarlama açısından önemli bir avantaj anlamına gelmektedir. Kentleşme düzeyi yüksek alanların nüfus çekim merkezi olması, bunun sonucu olarak nitelikli işgücü ve sermayenin bu alanlara kaymasıyla girişimsel süreç açısından önemli olan insan kaynağı ve maddi altyapı oluşmaktadır. Öte yandan, kentsel ilişkiler sistemi ve yaşam biçimi de endüstriyel etkinliklerin başlatılmasına ve sürdürülmesine uygun koşullar sunmaktadır. Dolayısıyla kentsel alan tüm özellikleriyle girişimciliğin oluşumu için uygun bir ortam sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, ABD’de yeni işletme kurmanın kentleşme düzeyiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Mason’a göre, ABD’de eyaletleri, metropolitan olmayan alanlardaki nüfusları oranı temelinde gruplandırmak, yeni firma kurma oranlarının en çok kentleşmiş eyaletlerde en yüksek, en az kentleşmiş olanlarda ise en düşük olduğunu gösterir. Metropolitan ve metropolitan olmayan alanları nüfus hacmine göre gruplandırmak, kentsel alanın hacmiyle iş kurmaya başlama arasındaki mükemmel pozitif korelasyonu açığa çıkarır: bir milyondan fazla nüfuslu şehirler, nüfusu bir milyondan az olan şehirlerden daha yüksek oranda yeni firma oluşumuna sahiptir (Mason, 1991:79).

Girişimciliğin oluşumunda etkili olan önemli faktörlerden biri de günümüzün popüler olgusu küreselleşmedir. Küreselleşme, girişimciliği hem zihniyet, hem de somut ilişkiler düzleminde etkilemektedir. Bu bağlamda, girişimciliğe yaklaşım biçimini etkileyen çağcıl egemen üretim ve tüketim değerleri de giderek küreselleşmektedir. Bu durum, bireylerin tutum ve davranışlarında önemli değişmelere yol açan teknolojik gelişmelerce de desteklenmektedir. Bir araştırmaya göre, çalışma koşullarını değiştiren, bireylerin içinde çalıştıkları fiziksel ve ekonomik koşulları etkileyen ve iş süreçleri yaratan teknolojik değişim süreci, bireyleri doğrudan etkileyerek değerlerde ve düşüncelerde önemli değişimlere neden olmaktadır (TÜSIAD, 1987:14-15). Öte yandan, küreselleşmenin, doğası gereği uluslararası sınırları büyük ölçüde ortadan kaldırması ve uluslararası alanda varolmayı, üretilen ürünün miktarına, çeşidine ve niteliğine bağlı kılması, uluslararası rekabeti kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu durum, uluslararası alanda “kendisi” olarak varolmak isteyen ülkelerin, rekabet güçlerini arttırmaya çalışmalarına neden olmaktadır. Rekabet gücünün artmasının girişimcilikle mümkün olabilmesi ise, girişimciliğin gelişmesini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla, birçok ülkenin özel girişimciliğe ulusal kalkınma programında merkezi bir yer verdiği görülmektedir.

Sonuç

Girişimciliğin ortaya çıkması, bu etkinliği başlatacak ve sürdürecektir girişimci bir öznenin varlığını gerektirmektedir. Ancak, girişimci birey, girişimcilik olgusunun ortaya çıkmasını tek başına mümkün kılamamaktadır. Bu nedenle hem girişimci bireyin kişilik yapısının biçimlenmesini mümkün kılan ve onu girişimci olması yönünde güdüleyen, hem de girişimcilik olgusunun ortaya çıkmasının diğer gereklerini sunan sosyo-kültürel/politik ve diğer etkenlere ihtiyaç vardır. Girişimci özne, girişimciliğin oluşumunun içsel faktörü; sosyo-kültürel/politik ve diğer faktörler ise, dışsal/çevresel koşulları olarak adlandırılabilirler. Girişimcilik, genel olarak, bu faktörler dizisinin interaktif ilişkisine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bireyin girişimciliğe yaklaşım biçimini, tabii olduğu sosyalizasyon sürecinin niteliği belirlemektedir. Sosyalizasyon sürecinin girişimci bir toplumsal bağlamda gerçekleşmesi, girişimciliğe bakış açısını pozitif yönde etkilemektedir. Bu bakımdan aile, eğitim sistemi, akraba, arkadaş, eş-dost çevresi ve kitle-iletişim araçları gibi toplumsallaştırıcı ana aygıtlar dizisi işlevsel bir role sahiptir. Bireylere girişimcilik zihniyetinin kazandırılması ve gerekli mesleki bilgi ve beceri donanımına kavuşturulmaları, bu temel aygıtlar seti aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yönetimsel karar alma ve uygulama süreci çerçevesinde, devletin girişimci etkinliklerin dayandırılabilmesi güçlü ve işlevsel bir hukuksal zemin ve finansal/teknik altyapı tesis etme yönünde adımlar atması da girişimciliğin oluşması, gelişmesi ve kurumsallaşması açısından önem taşımaktadır. Türkiye’de girişimciliğin durumu bakımından yönetimsel karar alma ve uygulama süreci özel bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, geleneksel devletçi-bürokratik anlayışın ülkemizde girişimciliğin gelişmemişliği açısından açıklayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Öte yandan, coğrafyanın tarımsal etkinliklere elverişli olmaması da bireyleri tarımsal aktiviteler dışında meslek arayışına itmektir. Bu arayışın, üretici bir girişimciler kategorisinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanması, girişimciliğin oluşumunu etkileyen diğer içsel ve dışsal faktörlerin uygun birlikteliğiyle mümkündür. Yine, sosyo-demografik yapı çerçevesinde, nüfus miktar ve nitelik bakımından girişimcilik açısından gerçek bir değer ifade edecek biçimde hazırlanması da girişimciliğin oluşumunun önemli bir dinamiğini teşkil etmektedir. Girişimciliğin oluşması ve gelişmesi bakımından önemli bir etken de kentleşmedir. Kentleşme, girişimci etkinliklerin başlatılıp sürdürülmesi için hem toplumsal ilişkiler sisteminin niteliği, hem de diğer gereklilikler açısından en uygun ortamı sunmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte devletin geleneksel rolünün değişmesi ve işlevlerinin yeniden tanımlanması, evrensel üretim ve tüketim kalıplarının giderek yaygınlaşması, uluslararası rekabetin aldığı yeni biçim ve bu bağlamda ortaya çıkan sosyo-ekonomik sistem, özel girişimciliği global ölçekte yükselen bir değer haline getirmiştir. Bu nedenle, uluslararası alanda varolmak isteyen ülkeler, giderek ekonomik kalkınma programlarını özel girişimcilik temelinde yapılandırmaktadırlar.

Dolayısıyla küreselleşmenin de genel anlamda, girişimciliğin itici dinamiklerinden biri olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

- BOZKURT, Veysel. (2002). “Toplum ve İktisat”, *Sosyolojiye Giriş*, (Edit: İhsan Sezal) Martı Yay., Ankara: 245-292.
- BRIDGE, Simon, Ken O’NEİL, Stan COROMİE. (1998). *Understanding Enterprise, Entrepreneurship and Small Business*, Macmillan Press, London.
- BUĞRA, Ayşe. (1995). *Devlet ve İşadamları*, (Çev: Fikret Adaman), İletişim Yay., İstanbul.
- CHELL, Elizabeth, Jean HAWORTH, Sally BREARLEY. (1991). *The Entrepreneurial Personality: Concepts, Cases and Categories*, Routledge, Pub., London.
- EROL, Metin. (1997). “Bir Üretim Faktörü Olarak Girişimcinin, Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkilerinin Sosyal-Kültürel Boyutu”, *Cumhuriyet Üniv. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 19: 123-148.
- ERTÜBEY, N. Özgen. (1992). “Ege Bölgesi ‘Girişimci’ Profili Ön Çalışması (Modernleşmeci Ölçütlerle ‘Girişimci’ Kavramı)”, *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay., S: 3: 217-245.
- ESEN, Adem, Kemalettin ÇONKAR. (1999). *Orta Anadolu (Konya, Kayseri, Sivas ve Tokat) Girişimcilerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri, İşletmecilik Anlayışları ve Beklentileri Araştırması*, Konya Ticaret Odası Yay., Konya.
- ESMER, Yılmaz. (1999). *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, TESEV Yay., Acar Matbaacılık, İstanbul.
- GILDER, George. (1992). *Recapturing The Spirit of Enterprise*, ICS Press, San Francisco.
- KARAKAYALI, Hüseyin, Halit YANIKKAYA. (2002). “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, *I. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kocaeli Üniv. İİBF Yay., İzmit: 385-401.
- KURATKO, Donald F, Richard M. HODGETTS. (1998). *Entrepreneurship: A Contemporary Approach*, Fourth Edition, The Dryden Press, Philadelphia.
- MASON, Colin. (1991). “Spatial Variations In Enterprise: The Geography of New Firm Formation”, *Deciphering The Enterprise Culture: Entrepreneurship, Petty capitalism and The Restructuring of Britain* (Edit: Roger Burrows), Roudledge Press, London: 74-106.
- MENDONCA, Manuel, Rabindra N. KANUNGO. (1998). “Ethical Entrepreneurship: Challenges and Rewards”, *Entrepreneurship and*

Sosyo-Ekonomik Bir Fenomen Olarak Girişimciliğin Oluşumunu Etkileyen Başlıca Faktörler

- Innovation: Models for Development*, (Edit: Rabindra N. Kanungo), Sage Pub., New Delhi: 200-212.
- MÜFTÜOğLU, M. Tamer. (2002). *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, KOBİLER*, Turhan Kitabevi Yay., Ankara.
- ÖZCAN, G. Berna. (1995). *Small Firms and Local Economic Development: Entrepreneurship in Southern Europe and Turkey*, Avebury, Pub., Aldershot.
- PRENS SABAHATTİN. (1965). *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir*, (Çev: Muzaffer Sencer), Elif Yay., İstanbul.
- ŞAYLAN, Gencay. (1974). *Türkiye’de Kapitalizm Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji*, TODAİE Yay., Ankara.
- TÜGİAD. (1993). *Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Önemi ve Değişen Girişimcilik Nitelikleri*, TÜGİAD Yay., İstanbul.
- TÜSİAD. (1987). *Türkiye’de Girişimcilik İle İlgili Sorunlar ve Çözümler*, TÜSİAD Yay., İstanbul.
- TÜSİAD. (2002). *Türkiye’de Girişimcilik*, TÜSİAD Yay., İstanbul.